

Journalistisen lyhytdokumentin henkilöhaastattelut ja tuotanto

Anna Brelo ja Beda Salmi

Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

Medianomi

AMK-opinnäytetyö

2025

Tekijä(t) Brelo Anna ja Salmi Beda
Tutkinto Medianomi
Raportin nimi Journalistisen lyhytdokumentin henkilöhaastattelut ja tuotanto
Sivu- ja liitesivumäärä 19 + 3
<p>Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa noin 18 minuutin mittainen journalistinen lyhytdokumentti lasten kasvojen näkyvyydestä sosiaalisessa mediassa ja raportoida dokumentin tekoprosessi. Dokumentin tavoitteena oli lisätä ymmärrystä aiheesta erilaisia mielipiteitä omaavien välille.</p> <p>Opinnäytetyöhön sisältyy tietoperusta, lyhytdokumentin tuotantoprosessi ja lyhytdokumentti. Opinnäytetyön tavoitteena oli toteuttaa lyhytdokumentin tuotantoprosessi kokonaisuudessaan itse ja kehittää journalistisia taitoja dokumentaarisessa työssä.</p> <p>Tietoperustassa käsiteltiin haastatteluja videojournalismissa. Tarkemmin tietoperustassa käytiin läpi haastateltavien valintaa, haastattelukysymyksiä ja haastattelutilanteita.</p> <p>Tuotantoprosessi sisältää dokumentin suunnittelun, kuvauspäivien ensikohtaamiset perheiden kanssa, haastattelut ja kuvituskuvat kuvauspäivänä, lyhytdokumentin editoinnin sekä valmiin dokumentin. Prosessin kuvauksessa hyödynnettiin omia kokemuksia ja tietoperustaa.</p> <p>Dokumentin tuotanto toteutettiin keväällä 2025. Lyhytdokumentti sisälsi kolmen eri sisällöntuottajan haastattelut.</p> <p>Tuloksena syntyi lyhytdokumentti, joka julkaistiin YouTubessa. Verkkolinkki on opinnäytetyön liitteessä. Dokumentti toi esiin monipuolisia näkökulmia lasten kasvojen näkyvyydestä sosiaalisessa mediassa ja vanhemman vastuista.</p>
Asiasanat Haastattelu, journalismi, videodokumentit, videojournalismi

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Haastattelu videojournalismissa	3
2.1	Haastateltavien valinta	3
2.2	Haastattelukysymykset.....	4
2.3	Haastattelutilanteet.....	6
3	Lyhytdokumentin tuotantoprosessi	10
3.1	Dokumentin teon teoreettiset vaiheet	10
3.2	Lyhytdokumentin suunnittelu	10
3.3	Kuvauspäivien ensikohtaaminen perheiden kanssa	12
3.4	Haastattelut ja kuvituskuvat kuvauspäivänä	12
3.5	Lyhytdokumentin editointi	14
3.6	Valmis dokumentti	16
4	Pohdinta.....	18
5	Lähteet.....	19
6	Liitteet	20
	Liite 1. Suostumuslomake haastateltavalle, joka ei halua lastensa kasvoja näkyviin dokumentissa.	20
	Liite 2. Suostumuslomake haastateltaville, jotka haluavat näyttää lastensa kasvot dokumentissa.	21
	Liite 3. Lyhytdokumentti.....	22

1 Johdanto

Journalismin avulla voidaan nostaa esiin ihmisten henkilökohtaisia tarinoita, jotka eivät ole tulleet vielä kuulluksi. Jokaisen julkaistun kertomuksen taustalla on huolellisesti toteutettu haastattelu, jossa haastateltava pyritään kohtaamaan avoimesti ja objektiivisesti.

Olemme tehneet journalistisen videodokumentin, joka kertoo kolmen eri sisällöntuottajan näkemyksistä siitä, saako lasten kasvoja näyttää sosiaalisen median kuvissa ja videoissa. Lyhytdokumenttimme on noin 18 minuuttia pitkä.

Idea aiheesta syntyi, kun huomasimme, että sosiaalisessa mediassa käytiin aiheesta laajalti keskustelua niin puolesta kuin vastaan. Pyrimme dokumentillamme luomaan ymmärrystä erilaisia mielipiteitä omaavien välille. Koemme tämän yhteiskunnallisesti tärkeänä, sillä yrittäessämme etsiä tietoa lastenoikeuksista ja yksityisyyden suojasta Suomessa, huomasimme, ettei laki ole yksiselitteinen ja se on tulkittavissa ja sovellettavissa eri tavoin. Kuka sosiaalisessa mediassa lastensa kasvoja näyttävä tai ei näyttävä voi tällöin sanoa olevansa oikeassa?

Dokumenttimme perustuu haastatteluille. Meitä kiinnostaa lyhytdokumentin teossa inhimillisyys ja henkilökohtaisten aiheiden käsittely, jotka haastattelutilanteissa korostuvat. Journalistille huoliteltu haastattelu on tärkeä vaihe työprosessia. Läsnäolon tärkeys ja kuuntelemisen taito korostuvat etenkin haastattelutilanteissa.

Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössä käsittelemme lyhytdokumentin tuotantoprosessin keskeisiä vaiheita ja valintoja. Tietoperustassa käymme läpi haastatteluun liittyvää tietoa, jonka jäsenämme haastattelun vaiheiden mukaan. Haastatteluvaiheet, joihin opinnäytetyömme tietoperustana keskitymme ovat haastateltavien valinta, haastattelukysymykset sekä haastattelutilanteet. Koska koko lyhytdokumenttimme perustuu haastatteluihin, emme voi liikaa korostaa haastattelujen ja niiden kuvaamisen tärkeyttä.

Opinnäytetyömme tavoitteena on ollut käytännössä toteuttaa ja tuottaa journalistinen videodokumentti alusta loppuun itse. Halusimme laajentaa ja soveltaa journalistisia, erityisesti haastattelijan taitojamme dokumentaristin työhön ja kehittyä dokumentaristeina. Myös kuvaamisen ja editoimisen taidot korostuvat nykyajan journalismissa.

Tämä opinnäytetyön raportti kuvaa lyhytdokumentin tuotantoprosessin vaiheista mahdollisimman käytännönläheisesti.

Opinnäytetyömme on tehty parityönä. Olemme yhdessä hoitaneet suunnittelun, käsikirjoituksen ja kuvaukset. Kuvauspaikoilla jaoin roolimme niin, että Anna oli toimittaja ja Beda toimi kuvaajana.

Kuvausten jälkeen alkoi editointivaihe, jonka rakenteen hioimme yhdessä, mutta päävastuun konkreettisesta editointiprosessista otti Beda. Raportin kirjoitimme yhdessä.

2 Haastattelu videojournalismissa

Tässä luvussa käymme läpi lyhytdokumentin haastateltavien valintaan, haastattelukysymyksiin ja haastattelutilanteisiin liittyviä huomioita sekä monimuotoisuutta videoitavan lyhytdokumentin teossa. Keskeisinä lähteinä käytämme kokeneen dokumentaristin Jouko Aaltosen tietokirjoja sekä toimittajan ja tietokirjailijan Olli Seurin Haastattelun käsikirjaa.

Haastattelu on tilanne, jossa haastattelijä pyrkii saamaan vastauksia esittämiinsä kysymyksiin ja eroaa siten vastavuoroisesta keskustelusta. (Seuri 2020, 19.)

2.1 Haastateltavien valinta

Aluksi on hyvä etsiä itse aiheesta mahdollisimman paljon tietoa eri lähteistä. Tämän jälkeen on mietittävä, ketkä ovat mahdollisesti oikeat ja parhaimmat lähteet ja kuinka monta haastateltavaa tarvitaan. Millaisia ihmisiä asia koskettaa? (Lintula & Valkama 2009, 188.)

Aaltosen (2006, 122) mukaan dokumenttiin sopivan henkilön löytyminen on kuin fiktiiviseen elokuvaan näyttelijän valitseminen. Sopivan ihmisen tulee olla halukas yhteistyöhön sekä valmis kohtaamaan myös mahdollisia vaikeuksia kameran edessä.

Oleellista on, että mahdollinen haastateltava suostuu koko kuvausprosessiin. Prosessi voi viedä enemmän aikaa ja voimia kuin voisi odottaa. Tämä on myös tärkeää tehdä mahdolliselle haastateltavalle selväksi jo alussa. (Aaltonen 2011, 97.)

Haastateltavan valinnan merkitystä ei voi liikaa painottaa, sillä dokumentissa päähenkilön rooli on jopa merkittävämpi kuin fiktiossa. Katsojan on hyvin tärkeää löytää samaistumispintaa päähenkilön kanssa. Henkilö dokumentissa on jopa tärkeämpi kuin dramaturgia. Dokumentin tekijä voi saada paljon anteeksi, jos päähenkilö on mielenkiintoinen ihmisenä. (Aaltonen 2011, 96.)

Dokumentin tarinan keskittäminen yhden päähenkilön ympärille helpottaa katsojan samaistumista dokumenttiin. (Aaltonen 2006, 122.) Toisaalta Aaltonen (2011, 96) toteaa myös, että dokumenteissa päähenkilöitä voi olla myös enemmän kuin yksi eikä se ole tavatonta.

Seuri (2020, 53) ajattelee haastateltavien valinnasta ylipäätään journalismissa niin, että tietyn henkilön valintaan tulee olla selkeä syy. On mietittävä, ovatko lähtökohdat oikeat: eihän päätös valinnasta ole liian hätiköity tai valintaa tehty vain siksi, että se voi mahdollisesti herättää tietynlaista huomiota?

Parhaimmillaan oikein valittu henkilö ja hänen kokemuksensa konkretisoivat koko dokumentin aiheen ja käsiteltävän asian. Valitun henkilön on hyvä olla persoonallinen, sillä persoonallisuus tekee ihmisestä kiinnostavan ja yllättävän. (Aaltonen 2011, 97.)

Haastattelua ei välttämättä saa haluamaltaan henkilöltä, vaikka haastattelun tarkoitus olisi hyvin haasteltavalle ilmaistu. Journalistin työhön kuuluu ihmisten tavoittelu eri kanavista ja pyyntöjen säännöllinen uusiminen. Joskus voi käydä niin, että haastateltava kieltäytyy, mutta jos tälle antaa aikaa sulatella ajatusta, kieltäytyminen saattaa muuttua myöntäväksi vastaukseksi. (Seuri 2020, 47–48.)

Mitä paremmin haastattelija pystyy kertomaan haastattelun tarkoituksen, sitä todennäköisemmin haastattelun saa. Mitä selkeämmin haastattelun tavoite ja näkökulma on määriteltä, sitä todennäköisemmin lopputulos haastattelussa ja itse jutussa on hyvä. (Seuri 2020, 47.)

Kolmiportainen ajattelutapa haastattelua määriteltäessä on haastattelun tarkoitus, tavoite ja näkökulma. Haastattelun tarkoituksen määrittelyyn auttavat apukysymykset, kuten miksi kyseistä aiheä pitäisi käsitellä ja miksi juuri nyt. Mitä merkitystä jutulla on yleisölle? (Seuri 2020, 46.) Seuri puhuu tässä "jutusta". Me sovellamme Seurin viittausta myös dokumentaariseen videojournalistiseen "juttuun."

Joskus haastateltava ei suostu haastatteluun siksi, että pelkää jutusta syntyvää palautetta tai yhteydenottoja. Silloin journalistin tulee vakuuttaa haasteltavalle oma vilpittömyytensä ja kerrottava selkeästi, miksi kyseinen juttu on tärkeää saada julki. (Seuri 2020, 48.)

Joskus haastateltava päähenkilö löytyy sattumalta, eikä valintaan liity pitkää harkintaa. (Aaltonen 2006, 124.)

Tärkeintä on luottamuksen rakentaminen ja mahdollisimman rehellinen omien lähtökohtien avaaminen. Haasteltavalle on hyvä tehdä sellainen tunne, että haastattelija on kiinnostunut kuulemaan, mitä juuri kyseisellä haastateltavalla on kerrottavaa. (Seuri 2020, 48.)

Jos mahdollisen haastateltavan suhde käsiteltävään aiheeseen ei tunnu selkeältä, on hyvä varmistaa tältä itseltään, kokeeko tämä itse olevansa oikea haastateltava juuri tähän aiheeseen. Joskus ihmiset voivat kuitenkin vähätellä omia tietojaan tai kokemuksiaan. (Jaakkola 2013, 206.)

2.2 Haastattelukysymykset

Dokumenttielokuvissa kysymyksiä ei esitetä ainoastaan tiedonkeruuta varten. Tiedonkeruuta jopa tärkeämpää voivat olla haastateltavan tunteet ja kokemukset. (Aaltonen 2011, 307.) Tässä voi

verrata dokumenttielokuvan haastattelua tutkimushaastatteluun. Ruusuvuori ja Tiittula (2005, 23) kuvaavat tutkimushaastattelujen eroavan normaalista keskustelusta institutionaalisuutensa vuoksi, jolloin haastattelijan päämääränä on tiedon tuottaminen.

Dokumenttielokuva on elokuva, joka jäljittelee todellisuutta ja käsittelee sosiaalishistoriallista maailmaa. (Aaltonen 2006, 28–29.)

Dokumenttielokuviissa haastattelut jaetaan journalistisiin päätyyppeihin: henkilöhaastatteluihin ja asiahaastatteluihin. (Aaltonen 2011, 311.) Työssämme keskitymme henkilöhaastatteluihin. Jaakkola (2013, 211) määrittelee, että henkilöhaastattelut ovat juttuja, joissa päähenkilönä on kyseinen haastateltava, ja ne perustuvat haastattelijan tekemiin havaintoihin haastateltavan olemuksesta.

Valmistautuminen dokumentin haastatteluosuuteen on tärkeää. Siihen kuuluu etukäteen valmistellut kysymykset ja kysymysrunko. Alussa voi olla kevyitä lämmittelykysymyksiä, joiden tarkoitus on purkaa jännitystä. Näitä ei yleensä käytetä lopullisessa dokumenttimateriaalissa. (Aaltonen 2011, 312.)

Kysymysten määrää täytyy miettiä niin, että käytettävissä oleva aika riittää niiden esittämiseen. On hyvä tiedostaa, mitkä kysymyksistä ovat ne oleellimmat, joihin on välttämätöntä saada vastaus. (Aaltonen 2011, 315.)

Hyvä kysymys haastattelussa on sellainen, joka sopii juuri kyseiseen hetkeen. Kysymys on parempi myös esittää niin, että se on tilanteeseen sopiva, eikä lukea suoraan paperista. (Seuri 2020, 127.)

Hyvän kysymyksen esittävä haastattelija osaa tietoisesti johdattaa asiaa eteenpäin. Siksi haastateltavalla tulee olla selkeä näkemys siitä, millaisen lopputuloksen hän haastattelulta haluaa. (Seuri 2020, 129.)

Huonosti muotoiltujen kysymysten vastaukset ovat yleensä yhtä huonosti muotoiltuja. (Aaltonen 2011, 313.)

Tarkkojen ja lyhyiden kysymysten avulla on mahdollista johdattaa haastattelu toivottuun suuntaan. Mahdollisten vastausten ennakointi voi helpottaa punaisessa langassa pysymistä ja auttaa haastattelijaa pitämään halutun päämäärän mielessään. (Seuri 2020, 135.)

On selkeää kysyä vain yksi kysymys kerrallaan. Mitä täsmällisempi kysymys on, sitä paremmin haastateltava ymmärtää, mihin hänen täytyy vastata. (Jaakkola 2013, 204.)

Joskus haastateltava ei halua puhua jostain tietyistä aiheista. Tällöin auttavat pienemmät kysymykset, jotka valmistelevat haastateltavaa kohti hankalampia aiheita. Avoimilla kysymyksillä on tärkeä rooli tällaisen haastattelun rakentamisessa. Avoin kysymys antaa haastateltavalle mahdollisuuden hahmottaa vastauksen moniulotteisesti. (Seuri 2020, 136–137.)

Myös tyhmät ja aiheeseen liittymättömät kysymykset voivat olla sallittuja: joskus ne vapauttavat tunnelmaa. (Aaltonen 2011, 326.)

Spontaanit ja tilannekohtaiset lisäkysymykset vievät keskustelua eteenpäin ja rohkaisevat haastateltavaa. Kysymys voi olla esimerkiksi: “Miltä sinusta tuntui, kun asia kävi ilmi?” (Jaakkola 2013, 204.)

Haastattelun loppuksi voi kysyä, onko haastateltavalla vielä jotain, mitä tämä itse haluaisi kertoa. Myös muut kuvausryhmän jäsenet voivat tässä vaiheessa huomata jonkin oleellisen kysymyksen puuttuneen ja esittää kyseisen kysymyksen. (Aaltonen 2011, 327.)

Jos haastattelu on hyvin tehty, se voi antaa dokumentille koko rakenteen. (Aaltonen 2011, 307.)

2.3 Haastattelutilanteet

Meriläisen, Tienarin ja Vaaran (2005, 104) kokemusten perusteella jokaisen haastattelijan tulee pohtia suhdettaan haastateltavaan ja ymmärtää oma vaikutuksensa haastattelutilanteissa sekä kontaktin rakentumisessa.

Seurin (2020 271–272) mukaan haastattelutilanteessa tärkeitä asioita ovat:

- Uteliaisuus
- Empatiakyky
- Luottamus
- Persoona
- Läsnäolo
- Kuunteleminen
- Tietoisuus.

Uteliaisuus on tärkeää tiedonjanon ja oppimisen lähtökohtana. Empatiakyvyn tarkoituksena on auttaa haastattelijaa ymmärtää haastateltavan tunteita ja ajattelua. Luottamus on tärkeää siksi, että ilman sitä luontevaa läsnäoloa ei ole. Haastattelijan on tärkeää tuoda omaa persoonaansa esiin, jotta vuorovaikutustilanteesta tulee inhimillinen. Läsnäolo auttaa haastattelijaa elämään tilanteessa

ja reagoimaan nopeasti haastateltavan vastauksiin. Kuuntelemalla aidosti haastattelija osaa ymmärtää, mikä keskustelussa on olennaisinta. Tietoinen haastattelija ymmärtää vastuunsa työtään, haastateltavaa sekä yleisöään kohtaan. (Seuri 2020, 271–272.)

Mitä rennempi haastattelija on, sitä paremmin haastattelija saa tunnelman välitettyä myös haastateltavaan. Haastattelijan on olennaista tiedostaa oma valtansa. (Aaltonen 2011, 311.)

Jos haastattelija puhuu kirjakieltä, haastateltava todennäköisesti kopioi haastattelijan virallista tyyliä. Jos sen sijaan haastattelija on innostunut, olotila tarttuu herkästi myös haastateltavaan. (Jaakkola 2013, 207.)

Jos haastateltavan ja haastattelijan välillä ei ole aitoa yhteyttä, yhteyttä tuskin muodostuu haastateltavan ja katsojankaan välille. Haastattelija ei saa asettaa itseään haastateltavan yläpuolelle. (Aaltonen 2011, 321.)

Haastattelijalla on ensisijainen vastuu haastattelutilanteista, jolloin haastattelijan oma mieliala ja suhtautuminen haastateltavaan ovat jatkuvasti läsnä. Haastattelutilanteessa kyse ei ole ainoastaan asioista, vaan ihmisten välisestä kohtaamisesta. Haastattelu on ihmistyötä. Parhaat henkilöhaastattelijat ovat taitavia tarkastelemaan ja käsittelemään haastateltavan tunteita. (Seuri 2020, 95–97.)

Mönkkönen (2002, 43) kuvaa sosiaalisen vuorovaikutuksen perustasot seuraavilla käsitteillä:

- Tilanteessa olo
- Sosiaalinen vaikuttaminen
- Peli
- Yhteistyö
- Yhteistoiminta.

Kuvauspaikalla on väliä haastattelun tunnelman, toteutuksen ja dokumentin katsojan katselukokemuksen vuoksi. Siksi kuvauspaikka täytyy valita tarkoin perusteiden mukaan. Haastateltavan kotona tehty haastattelu luo haastateltavalle mahdollisesti turvallisemman ja rentoutuneemman olon kuin studiossa rakennettu ympäristö. Toisten kotiin ei voi kuitenkaan mennä noin vain. (Aaltonen 2011, 316.)

Kuvaustilanteessa haastateltavalle on kerrottava, minne hänen tulee katsoa. Parhaimman kontaktin saa niin, että haastateltava katsoo vain haastattelijaa. (Aaltonen 2011, 323.)

Jos dokumenttiin tulee enemmän kuin yksi haastateltava, on suunniteltava haastateltavien katseiden suunnat niin, että editoinnissa haastatteluja voi leikata peräkkäin. (Aaltonen 2011, 318.)

Haastateltavalle osoitetaan kiinnostusta silmiin katsomalla ja nyökkäilemällä. Haastattelijan ääneen reagointi vaikeuttaa dokumentin leikkaustyötä. (Aaltonen 2011, 325.) Tämän kaltainen toimintatapa poikkeaa esimerkiksi tutkimustyyppisestä haastattelusta, jossa haastattelija ja haastateltava toimivat sillä periaatteella, että haastattelijalla on oikeus kysyä kysymyksiä ja haastattelijan on määrä vastata niihin. Vastauksen jälkeen haastattelija voi ääneen myötäillä hyväksyvästi, mikä toimii kuitauksena sille, että haastattelija on tyytyväinen saamaansa vastaukseen. (Ruusuvuori 2010, 269.)

Haastattelutilanteessa on hyvä tarkkailla yksityiskohtia. Haastateltavan asento ja olemus voivat kertoa henkilöstä enemmän kuin sanat. On hyvä myös kiinnittää huomiota siihen, kuinka haastateltava sanansa valitsee tai muotoilee. Tämä helpottaa lisäkysymysten esittämistä. (Jaakkola 2013, 217.)

Dokumentin teossa on tärkeää muistaa käyttää sanattoman viestinnän voimaa ja tarttua eläviin ja koettuihin hetkiin. Hiljaisia hetkiä ei tule pelätä, sillä ne voivat antaa katsojalle mahdollisuuden tuntea haastateltavan tunteita. Joskus haastateltavalle on annettava aikaa. Haastateltavan reaktiot ja ilmeet voivat kertoa katsojalle jopa enemmän kuin puhe. (Aaltonen 2011, 325.)

Haastateltavan on rauhoittavaa tietää, ettei virheitä tarvitse pelätä, sillä vastaukset voidaan kuvata uudestaan ja materiaalia kuvataan enemmän kuin lopulliseen dokumenttiin päätyy. (Aaltonen 2011, 323.)

Jos haastateltava on eri kulttuurista kuin haastattelija, haastattelijan täytyy ottaa tämä huomioon. Kanssakäymiset eri kulttuureissa ovat erilaisia. Esimerkiksi Japanissa jatkuva katsekontakti koetaan uhkaavaksi. (Aaltonen 2011, 327.) Joskus viattomaltakin vaikuttava kysymys voi nostattaa kulttuurierot haastattelutilanteeseen (Rastas 2005, 83.).

Lapsia haastatellessa haastattelijalla on keskeinen rooli vuorovaikutuksessa ja siinä, miten lapsen ääni tulee esiin. (Alasuutari 2005, 145.) Vaikka Alasuutari viittaa tällä tutkimustyyppiseen haastatteluun, viittaus pätenee myös lyhytdokumentin teon haastattelutilanteisiin.

Joskus haastateltavan mielipiteet eivät vastaa lainkaan haastattelijan omia. Myös dokumentissa voi olla useita eri haastateltavia, joilla on keskenään erilaiset mielipiteet. Mielipiteistä huolimatta on tärkeää olla aidosti kiinnostunut erilaisista näkökulmista. (Aaltonen 2011, 327–328.)

Haastattelutilanteet, joissa keskiössä on haastateltavan henkilökohtainen elämä, muodostuvat usein intiimeiksi tilanteiksi. Haastateltavan ja haastattelijan välille saattaa syntyä jopa

ystävyyssuhde. Itse jutussa on kuitenkin tärkeää muistaa objektiivinen näkökulma. (Jaakkola 2013, 217.) Jaakkolan teksti viittaa kirjallisiin henkilöjuttuihin, mutta teksti pätee myös lyhytdokumenteissa.

3 Lyhytdokumentin tuotantoprosessi

Tässä luvussa käymme läpi videoimamme lyhytdokumentin tuotantoprosessin kulun ja keskeisimmät valinnat. Jäsennämme prosessia Aaltosen (2006) määriteltyjen vaiheiden mukaisesti.

3.1 Dokumentin teon teoreettiset vaiheet

Aaltonen (2006, 109.) on määritellyt dokumentin tekovaiheet seuraavasti:

- Idea / tarve
- Synopsis
- Ennakkotutkimus
- Käsikirjoitus
- Tuotannollinen ja taiteellinen valmistelu
- Kuvausvaihe
- Leikkaus
- Äänen jälkikäsittely
- Negatiivin leikkaus / on line
- Levitys
- Palaute.

Ottaen huomioon, että Aaltosen dokumentin tekovaiheet on kirjoitettu vuonna 2006, sovellamme dokumentissamme toimintatapoja omanlaiseksemme. Esimerkiksi leikkaus ja äänen jälkikäsittely kuuluvat editointivaiheeseen.

3.2 Lyhytdokumentin suunnittelu

Aloitimme lyhytdokumentin teon punnitsemalla erilaisia aiheita. Päädyimme lasten näkyvyyteen sosiaalisessa mediassa siksi, että olimme huomanneet aiheen herättävän valtavaa keskustelua sosiaalisen median eri kanavilla. Halusimme ymmärtää, miksi osa vanhemmista näyttää lastensa kasvoja omilla tileillään avoimesti ja miksi toiset tietoisesti häivyttävät lastensa kasvot kuvissaan ja videoissaan. Pohdimme, mitkä oikeastaan ovat lasten oikeudet sosiaalisessa mediassa. Ymmärsimme, että videoidun lyhytdokumentin keinoin voisimme nostaa asian neutraalista lähtökohdasta ihmisten tietoisuuteen ja auttaa vanhempia ymmärtämään toisiaan, sillä valmista videoitua dokumenttia aiheesta emme löytäneet.

Seuraavaksi suunnittelimme, millainen näkökulma dokumenttiin tulisi ottaa. Millaisia vanhempia halusimme kuulla, millaisia vanhempia yleisö halusi kuulla? Pohdimme myös dokumentaristin autenttisuutta: kuinka paljon dokumentaristi ajattelee draamankaarta, kun pyrkimys on täyteen totuuteen? Haastateltavien tulisi olla mahdollisimman kiinnostavia, jotta yleisö jaksaa katsoa ja kuunnella koko dokumentin.

Päädyimme seuraavaan ratkaisuun: etsisimme kolme haastateltavaa, joilla jokaisella olisi mahdollisimman erilainen näkökulma ja tarina kerrottavanaan. Haastateltavien tulisi tehdä perheisältöä sosiaalisen median kanavillaan. Yksi, joka näyttäisi lastensa kasvot avoimesti, toinen, joka peittäisi lastensa kasvot ja kolmas, joka olisi jotain muuta tai jotain siltä väliltä.

Lähdimme etsimään kriteerit täyttäviä vanhempia Instagramista ja TikTokista. Lähetimme useita pyyntöjä useille eri ihmisille, ja yhtä useita kieltäviä vastauksia saimme. Ymmärsimme, että aihe on hyvin henkilökohtainen.

Kuukauden sisällä aktiivisten etsintöjen tuloksena saimme kolme potentiaalista ihmistä mukaan dokumenttiimme, ja näiden henkilöiden perusteella aloimme suunnitella käsikirjoitusta. Ymmärsimme, ettemme voi käsikirjoittaa dokumenttiämme täysin, jotta autenttisuus ei häviäisi. Anna otti vastuun haastattelukysymysten laatimisesta, ja sovimme yhdessä, että Anna hoitaa toimittajan roolin kuvauspaikalla ja Beda hoitaa haastattelujen sekä kuvituskuvien kuvaamisen.

Käsikirjoitukseemme kuului aikatauluttaminen sekä kuvituskuvien suunnittelu. Anna suunnitteli kysymykset niin, että ne alkavat kevyistä aiheista ja henkilökohtaistuvat hitaasti. Tässä käytimme Aaltosen (2011, 312.) metodia lämmittelykysymyksistä, joiden välttämätön tarkoitus ei ole päätyä itse dokumenttiin.

Laadimme myös kullekin osallistujalle suostumuslomakkeet, jotka löytyvät liitteenä raportin lopusta (liitteet 1 ja 2). Lomakkeiden tarkoitus oli kirjata yhteisymmärrys siitä, että dokumenttimme voidaan julkaista lasten vanhempien ehdoilla. Haastattelut eivät olleet opinnäytetyön tutkimushaastatteluja vaan osa journalistista videodokumenttia.

Sovimme jokaisen osallistujan kanssa kuvauspäivät. Koska haastateltavamme eivät asuneet lähellä meitä, meidän tuli varata juna- ja bussilippumme hyvissä ajoin ja varata päiviin myös aikaa ja rahaa.

Seuraavaksi sovimme koulumme opettajan kanssa kuvauskaluston lainaamisesta ja varaamisesta kyseisille kuvauspäiville. Meidän tuli varata kamera, kamerajalusta, mikrofoni haastateltavalle ja

haastattelijalle, lisävalo sekä laturit akuille. Ennen kuvauspäivää oli tärkeää tarkistaa, että akut olivat täynnä ja kamerat ja äänitys toimivat.

3.3 Kuvauspäivien ensikohtaaminen perheiden kanssa

Ensimmäinen kuvauskohteemme sijaitsi Tampereen seudulla, toinen Porin lähetyvillä ja kolmas Järvenpään lähetyvillä.

Jokaiseen kotiin tullessamme pidimme mielessämme sen, kuinka henkilökohtaiselle alueelle olimme astumassa. Kohtaamisessa oli myös tärkeää huomioida lasten läsnäolo ja se, että haastateltavia ja näiden lapsiaan saattoi jännittää. Pidimme ohjat käsissämme ja pyrimme luomaan mahdollisimman mukavan ja avoimen tunnelman jokaisessa talossa.

Tutustuimme lapsiin, haastateltaviin ja kotieläimiin, ja kerroimme avoimesti myös itsestämme ja työstämme. Haastateltavat allekirjoittivat suostumuslomakkeen.

Toisten kotona oli tärkeää pyytää luvat kiertää asuntoa ja etsiä sopivat kuvauspaikat sekä haastateluille että kuvituskuville. Tarkistimme, missä olisi paras luonnonvalo ja visuaalisesti esteettisin ympäristö haastatteluja varten. Sovimme, että kuvaisimme ensin haastattelupätkät ja sen jälkeen kuvituskuvat. Näin pyrimme siihen, että haastateltavat olisivat mahdollisimman rentoja kuvituskuvissa. Päätelimme myös, että joskus haastateltavan sanomisista voisi tulla esiin jotain sellaista, jonka voisi yhdistää kuvituskuvaan.

3.4 Haastattelut ja kuvituskuvat kuvauspäivänä

Haastattelujen alussa tarkistimme, että ääni ja kamera olivat yhteydessä toisiinsa.

Pyysimme haastateltaviamme vastaamaan kysymyksiin kokonaisilla lauseilla, sillä editointivaiheessa poistaisimme toimittajan esittämät kysymykset. Teimme jo suunnitteluvaiheessa valinnan, ettemme halua haastattelijan näkyvän tai kuuluvan dokumentissa. Tämän valinnan teimme siksi, että halusimme päähenkilömme dokumentin keskiöön ja koimme toimittajan näkyvyyden tarpeettomaksi.

Ensimmäiset kysymykset haastateltaville olivat sellaisia, joiden oli tarkoitus tuntua haastateltaville helpoilta, jotta haastateltavan ei tarvinnut jännittää. Ensimmäinen kysymys jokaiselle oli: "Mistä

lähtien olet tehnyt sisältöä sosiaaliseen mediaan?” Lämmittelykysymysten vastaukset eivät päätyneet itse lyhytdokumenttiin, eikä niiden ollut tarkoituskaan päätyä.

Muutaman lämmittelykysymyksen jälkeen kysyimme, olivatko haastateltavat tietoisia, mitä Suomen laki sanoo lasten oikeuksista yksityisyydensuojaan. Tästä lähtien kysymykset muuttuivat henkilökohtaisemmiksi, ja haastateltavat avautuivat enemmän omista lapsistaan ja päätöksistään. Kaikkiin paperille kirjoitettuja kysymyksiä oli 25, mutta haastattelujen eläessä kysymyksiä tuli kullekin haastateltavalle lisää. Tässä sovelsimme Jaakkolan (2013, 204.) ohjetta spontaaneista ja tilannekohtaisista lisäkysymyksistä.

Meidän oli tärkeää kysyä kysymykset objektiivisesti ja tuomitsematta. Pyrimme näyttämään, että ymmärrämme jokaisen valinnat ja päätökset. Näin pystyimme luomaan ilmapiirin, jossa on helppo keskustella henkilökohtaisista asioista.

Kärsivällisyyttä sekä haastateltavilta että haastattelijoilta tarvittiin silloin, kun kuvaus jouduttiin keskeyttämään. Näin tapahtui, kun haastateltavien lapset tai kotieläimet pitivät ääntä tai tarvitsivat jotain. Olimme kuitenkin varanneet reilusti aikaa haastattelulle juuri lasten läsnäolon tiedostaen.

Haastatteluihin meni noin 30–45 minuuttia. Haastateltavat puhuivat avoimesti ja laajasti näkökulmistaan.

Näkemyksemme mukaan kameran läsnäolo vaikutti niihin haastateltaviin, jotka eivät olleet tottuneet olemaan haastattelutilanteissa. Kameran sulkeuduttua haastateltavat alkoivat puhua ja elehtiä rennommin keskustelun jatkuessa.

Kuvituskuviin siirryttäessä ohjasimme haastateltavat ja lapset käyttäytymään ikään kuin meitä tai kameraa ei olisi paikan päällä ollutkaan. Tässä pohdimme jälleen dokumentaristin autenttista lähtökohtaa; kuinka paljon esiintyjä voi ohjata, jotta tulos on mahdollisimman kiinnostava mutta ei pakotettu?

Annoimme vanhemmille ja lapsille vapaat kädet tehdä kuten parhaaksi näkivät. Halusimme heidän elävän omaa tavallista arkeaan kameran edessä. Ohjasimme heitä niin, että he voisivat “leikisti” kuvata somevideoitaan samalla, kun me kuvaamme kameralla heitä. Näin ajattelimme saavamme oleellista materiaalia lyhytdokumenttiimme. Tällaista olimme suunnitelleet jo käsikirjoituksessamme.

Yhden haastateltavan luona haastateltavan lapsi halusi osallistua kuvituskuvaamme niin, että haastattelisimme myös häntä. Tämä sopi myös vanhemmalle. Otimme huomioon jokaisen vanhemman toiveet lasten näkyvyydestä videollamme.

Omat spiikkimme kuvasimme varsinaisten kuvauspäivien jälkeen Bedan kotona.

3.5 Lyhytdokumentin editointi

Videon editoinnissa lähdimme konkreettisesti rakentamaan haastateltavien tarinoista yhtä johdonmukaista kokonaisuutta.

Aloitimme haastattelujen läpikäymisestä. Katsoimme materiaalit läpi kerran, minkä jälkeen saimme kokonaiskuvan siitä, minkälainen tarina haastateltavien ympärille voidaan rakentaa. Toisella katse-lukerralla poistimme kaikki varmasti turhat otokset. Näitä oli aluksi haastavaa päättää, sillä materiaalia oli paljon ja täydellistä kokonaiskuvaa dokumentista meille ei ollut vielä piirtynyt. Mitä enemmän materiaalia poistettiin, sitä selkeämmäksi kokonaiskuva muuttui.

Huomionarvoista oli myös se, että vaikka meillä oli ajatus ja käsikirjoitus dokumentistamme, editoinnin aikana löysimme haastattelujen ansiosta lopputulokseen myös näkökulmia, joita emme olleet osanneet ajatella käsikirjoitusvaiheessa. Osasimme odottaakin tällaista.

Päätimme kokonaiskuvasta, rakenteesta ja tarinasta yhdessä. Tämän jälkeen Beda otti suuremman vastuun editoinnista, kuten videon leikkaamisesta ja kuvituskuvien yhdistämisestä. Beda oli täysin vastuussa myös siitä, mitä kuvituskuvia dokumentissa käytettiin.

Haastatteluja editoidessa tuli tehdä valintoja, minkä takia tietyt haastattelupätkät olivat tärkeitä ja miksi toiset eivät. Lopputulos mielessä pitäen valinnat olivat sinänsä helppoja, mutta esimerkiksi haastateltavien ihmisten esiintymisjärjestys oli eräänlainen valinta. Teimme sen draamankaarta ja ihmisten mielenkiinnon pysymistä ajatellen.

Osissa vastauksissa haastateltavat lähtivät kertomaan myös aiheista, jotka eivät liittyneet suoraan alkuperäiseen kysymykseen. Kuuntelimme tarkasti haastateltavien vastauksia ja yhdistelimme tilanteeseen ja aiheeseen relevantteja lauseita johdonmukaiseen järjestykseen. Tässä oli tärkeää muistaa totuudenmukainen haastateltavan oma ääni sekä se, ettei vääristele haastateltavan sanomisia. Huomasimme, että leikkaajan on helppo asettaa haastateltava tiettyyn valoon tai muokata tästä tietynlainen henkilö. Se ei suinkaan ollut tarkoituksemme, ja journalistisessa lyhytdokumentissa tulikin kiinnittää erityishuomiota totuudenmukaisuuteen.

Editointivaiheessa esiin tulivat asiat, joita emme olleet kuvausvaiheessa ymmärtäneet ajatella. Tällaisia olivat esimerkiksi viimeisen haastateltavan luona kuvattu haastattelu. Haastateltava istui vasten ikkunaa, josta tuli luonnonvalo huoneeseen ja näkyi myös kamerassa. Käytimme ylimääräistä

valaistusta, mutta mitä pidemmälle ilta eteni, sen hämärämmäksi haastateltavan taustalla näkyvä valo kävi. 45 minuuttia kestäneen haastattelun aikana valoeron huomasi selkeästi editoinnissa, kuten kuvasta 1 ilmenee.

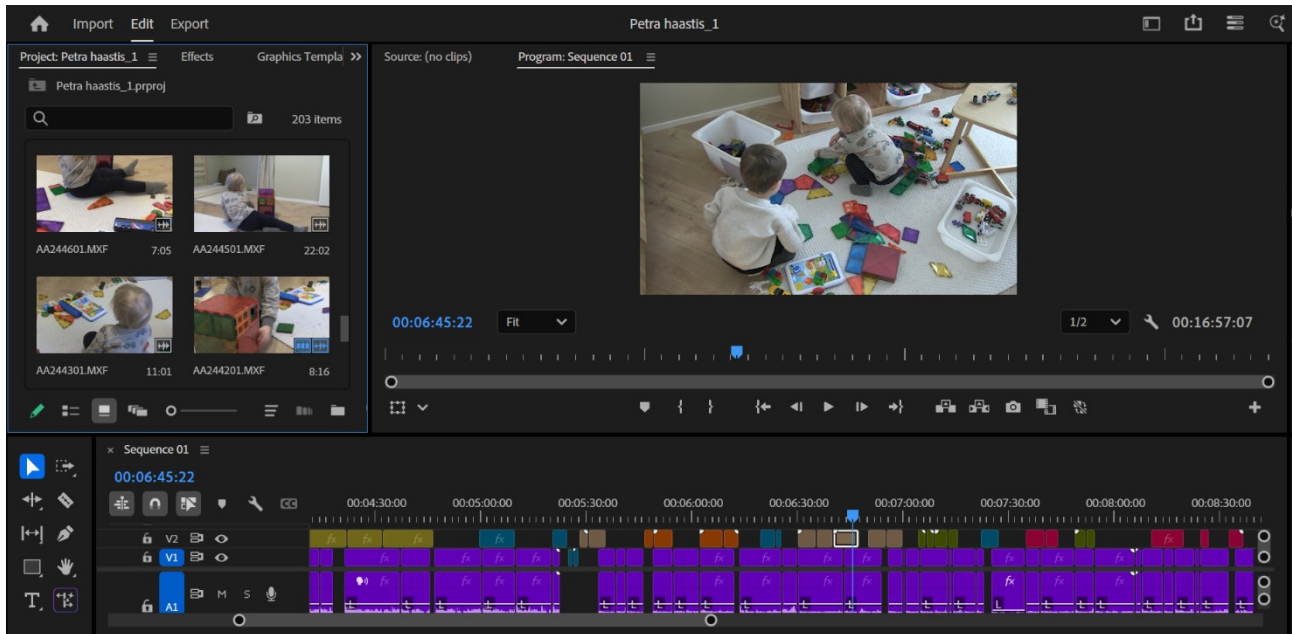
Kuva 1. Editoinnissa esiin tullut valotusvirhe kolmannessa haastattelussa.

Valinnat, joita tästä seurasi, perustuivat pitkälti siihen, kuinka katsoja ei huomaisi selkeää eroa. Tämä onnistui järkevän haastattelupätkien ja kuvituskuvien yhdistelyllä.

Toinen esimerkki editoinnissa ilmi tulleesta “virheestä” liittyi nimenomaan kuvituskuviin ja saman haastateltavan luona. Vaikka vietimme haastateltavan kotona pitkän tovin, emme saaneet kuvattua kuvituskuvaa yhtä paljon kuin aiempien haastateltavien luona. Ymmärsimme myöhemmin tämän johtuneen todennäköisesti siitä, että olimme viimeisen haastateltavamme luona ilta-aikaan. Tämä toi meille tietynlaisen paineen poistua perheen luota mahdollisimman pian, jotta he pääsisivät rauhoittumaan ilman kuvausryhmää iltatoimiinsa.

Kuvituskuvien ja haastateltavien puheen yhdistämisessä oli tärkeää olla looginen. Oli katsottava, että kuvituskuva, jonka valitsimme, liittyi puhuttavaan aiheeseen, tai jos ei suoranaisesti liittynyt, sopi siihen muuten. Esimerkiksi jos puhe on koirista, on järkevämpää yhdistää kuvituskuvaksi videopätkä koirasta eikä esimerkiksi lapsesta.

Kuvituskuvien leikkaamisessa ensiarvoisen tärkeää oli muistaa lasten näkyvyys. Yksi haastateltavistamme ei halunnut lastensa kasvoja näkyviin, joten on sanomattakin selvää, että kunnioitimme tämän toivetta ja käytimme sellaisia kuvia, joissa niitä ei näkynyt. Tämä osoittautui osittain haasteelliseksi, sillä vaikka kuvausvaiheessa pyrimme kuvaamaan pelkästään lasten selkiä, lapset tekivät kameran edessä paljon äkkinäisiä liikkeitä ja myös puhuivat paljon kasvot kameraan päin. Lasten kuvituskuvien editointia havainnollistaa kuva 2.

Kuva 2. Editointipöydällä tuli kiinnittää erityistä huomiota lasten näkyvyyteen.

3.6 Valmis dokumentti

Dokumentti valmistui henkilökohtaisen aikataulumme mukaisesti, ja siitä tuli noin 18 minuuttia pitkä. Lähetimme valmiin tuotoksen haastateltavillemme, ja saimme suoran hyväksynnän kahdelta heistä. Kolmas pyysi, että poistaisimme erään häntä koskevan pätkän. Puntaroimme tätä pyyntöä hetken ja kysyimme haastateltavaltaamme, oliko hänellä painavia perusteluja pyynnölleen, sillä journalistisesti asiavirhettä meidän mukaamme ei ollut. Lopulta haastateltava kertoi kuunnelleensa osuutensa uudestaan ja tuli siihen tulokseen, ettei mitään ollutkaan tarpeellista poistaa. Koimme tärkeänä, ettemme myöntyneet muttemme myöskään kieltäytyneet hänen pyynnöstään heti. Halusimme keskustella asiasta ensin. Lopputulokseen olemme täten kaikki tyytyväisiä.

Yritimme myydä dokumenttimme Mtv3:lle sekä Ylelle. Mtv3:lta dokumenttimme ideaa kehuttiin ajankohtaiseksi ja tärkeäksi, mutta konsepti ei ollut tarpeellinen heidän tämänhetkisellemme ohjelmakattaukselle. Myös Yleltä saimme vastauksena samanlaista palautetta hyvästä ja ajankohtaisesta aiheesta, mutta koska meillä oli valmis tuotos eikä pelkästään ideaa, meidät ohjattiin ottamaan yhteyttä valmiiden sisältöjen ostajiin. Otimme tämän työn alle.

Kaiken kaikkiaan dokumenttimme on onnistunut. Kuten palautteenakin saimme, tiesimme jo alussa, että tartuimme hyvin ajankohtaiseen ja merkitykselliseen aiheeseen.

Dokumentin nimeksi tuli "Julkaistu lapsuus."

Latasimme valmiin dokumentin YouTubeen. Linkki siihen löytyy raportin lopusta (liite 3).

4 Pohdinta

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tehdä lyhytdokumentti itse alusta loppuun. Halusimme tarttua rohkeasti aiheeseen, josta olimme itse huomanneet paljon puhuttavan sosiaalisessa mediassa. Pää tavoitteemme lyhytdokumentin ja siitä raportoinnin teossa oli keskittyä haastattelutilanteisiin, kun haastattelu rakentui henkilökohtaisen aiheen eli haastateltavien lasten varaan.

Onnistumisia koimme, kun konkreettisesti olimme haastateltavien luona paikan päällä ja kysyimme kysymyksiä ja kuvasimme. Saimme haastateltavista paljon irti, vaikka aihe oli henkilökohtainen. Koimme, että haastateltavat uskalsivat kertoa mielellään asioistaan. Tämän onnistumisen konkreettinen materiaali, jonka läpikävimme editointipöydällä.

Kuvaukset ja niihin liittyvät suunnittelun ja editoinnin vaiheet onnistuivat hyvin lukuun ottamatta yksittäisiä aikataulullisia vastoinkäymisiä. Raporttiamme ajatellen olisimme voineet aloittaa esimerkiksi tietoperustan tiedonhankinnan jo aiemmin, jotta raportistamme olisi saatu laajempi kokonaisuus. Aikataulullisesti koimme kuitenkin tärkeämmäksi itse lyhytdokumentin teon kuin siitä raportoinnin.

Opimme sen, että vaikka kyseessä on lyhytdokumentti, koko prosessi ei missään nimessä ole lyhyt eikä nopea. Koko tuotantoprosessi vei aikaa, energiaa ja rahaa. Omien voimavarojen priorisointi yhdistettynä aikapaineeseen toi ajoittain haasteita kummallekin.

Kuten prosessin yhteydessä kuvasimme, meille editoinnissa tärkeä oppi oli myös valituksen ja oikean ajankohdan sekä vuorokauden ajan sovittaminen.

Olemme iloisia, että saimme lopulta hienot ja rohkeat haastateltavat luottamaan meihin ja kertomaan tarinansa. On heidän ansiotaan, että tuotos on juuri sellainen, millainen se nyt on. Meille lopputuloksen kannalta oli tärkeää myös haastateltavien tyytyväisyys tuotokseen. Onneksemme tämä toteutui.

5 Lähteet

Aaltonen, J. 2006. Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa. Dokumenttielokuva ja sen teko-prosessi. Like. Helsinki.

Aaltonen, J. 2011. Seikkailu todellisuuteen. Dokumenttielokuvan tekijän opas. Like. Helsinki.

Alasuutari, M. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusu-
vuori, J. & Tiittula, L. (toim.). Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus, s. 145–162. Vasta-
paino. Tampere.

Jaakkola, M. 2013. Hyvä journalismi. Käytännön opas kirjoittajalle. Kansanvalistusseura. Vantaa.

Lintula, A. & Valkama, M. 2009. Nuoren toimittajan eloonjäämisopas. Gummerus. Jyväskylä.

Rastas, A. 2005. Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusu-
vuori, J. & Tiittula, L. (toim.). Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus, s. 78–102. Vastapaino. Tampere.

Ruusuvuori, J. 2010. Vuorovaikutus ja valta haastattelussa – Keskustelunanalyttinen näkökulma.
Teoksessa Ruusu-
vuori, J., Nikander P. & Hyvärinen M. (toim.). Haastattelun analyysi, s. 269–299.
Vastapaino. Tampere.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vasta-
paino. Tampere.

Seuri, O. 2020. Avoin kysymys. Haastattelun käsikirja. Vastapaino. Tampere.

Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteenä: Vastaamisen, vallan ja vastuun
merkitys asiakastyön vuorovaikutuksessa. Väitöskirja. Kuopion yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tie-
dekunta. Luettavissa: [https://erepo.uef.fi/server/api/core/bitstreams/cc50d59e-bde9-4194-a7ce-
6fb6640a3735/content](https://erepo.uef.fi/server/api/core/bitstreams/cc50d59e-bde9-4194-a7ce-6fb6640a3735/content). Luettu: 26.4.2025.

6 Liitteet

Liite 1. Suostumuslomake haastateltavalle, joka ei halua lastensa kasvoja näkyviin dokumentissa.

SUOSTUMUSLOMAKE

21.2.2025

Opinnäytetyömme koostuu dokumentista, jossa käsittelemme lasten somenäkyvyyttä ja raportista, jossa käsittelemme dokumentin tekoa.

Dokumentti käsittelee lasten somenäkyvyyttä perheisällöntuottajien näkökulmasta.

Haastattelemme useita perheisällöntuottajia lasten somenäkyvyydestä ja kuvaamme perheen arkea.

Suostun, että dokumentti, johon osallistun, saadaan julkaista opinnäytetyössä, YouTubessa ja suuremmassa mediassa.

Haastattelumateriaaliasi saa käyttää opinnäytetyön raportissa.

Lapseni saavat näkyä dokumentissa niin, että kasvot eivät ole näkyvissä.

Allekirjoitus

Nimenselvennys

Liite 2. Suostumuslomake haastateltaville, jotka haluavat näyttää lastensa kasvot dokumentissa.

SUOSTUMUSLOMAKE

12.3.2025

Opinnäytetyömme koostuu dokumentista, jossa käsittelemme lasten somenäkyvyyttä ja raportista, jossa käsittelemme dokumentin tekoa.

Dokumentti käsittelee lasten somenäkyvyyttä perheisällöntuottajien näkökulmasta. Haastattelemme useita perheisällöntuottajia lasten somenäkyvyydestä ja kuvaamme perheen arkea.

Suostun, että dokumentti, johon osallistun, saadaan julkaista opinnäytetyössä, YouTubessa ja suuremmassa mediassa.

Haastattelumateriaaliani saa käyttää opinnäytetyön raportissa.

Lapseni saavat näkyä dokumentissa omilla kasvoillaan.

Allekirjoitus

Nimenselvennys

Liite 3. Lyhytdokumentti

<https://www.youtube.com/watch?v=vu0LkZ89XeE>